

ԲԵՃԱՅԻՆՆԵՐ ԿԱՄ ԲԱՐԻՉՄ *

36 Գոռոզ շիաները, որոնք միւթէշարիններից դուրս ամբողջ աշխարհի վրայ զգուանքով ու արհամարանքով էին անարկ գցում, որոնց համար համայն մարդկութիւնը, բացի իմամների երկրպագուներից, ասպականութիւն ու գարշանք էր ներկայացնում, չէին կարող համբերութեամբ լսել, տեսնել ու չբորբոքուել նորաղանդների դէմ: Բաղդադ ու Քէազլիմէյն ասպրող շիաները սրտմտած Հիւսէյն-ալի դէմ, իրենց կոնսուլից պահանջում էին, սանձել իմամների «հադիսները» հերքող, ականդութիւնները եղծող, ժողովուրդը գայթակղեցնող Բաբի վարդապետութեան յամառ քարոզողներին: Իրագ—Արաբի սրբավայրերում ասպրող իւլէմաները ամեն շաբաթ հաստ ծրարներ էին ուղարկում Թէհրան վէզիրներին ու շահին, պահանջելով որ միջոցներ ձեռք առնեն և այս հայոյոյղի (քեաֆիր) գոյութիւնը ջնջեն իրենց միջից: Նրանք Բողոքում էին. Թէ նորաղանդները պղտորում են սրբավայրերը այցելող շիա ուխտաւորների միտքը և Թեքահաւատութեան որոմը ցանում են ճշմարիտ հաւատացեալների սրտում, կասկածներ են զարթեցնում իմամների, Հադիսների, Հաբուլգայի և ուրիշ գերագոյն յայտնութիւնների մասին: Դրութիւնը այնտեղ հասաւ, որ կոնսուլը հրաւէր կարդաց Նէշէֆի, Քիւֆէի և Քէրբէլայի բոլոր իւլէմներին, որոնք ժողովեցան Քեազլիմէյն քննելու և դատապարտելու Բաբի աշակերտներին: Այս ժողովով էլ շիաները չը հասան ցանկութիւններին, քանի որ այն ժամանակի շիա-մի-թաշարիների յայտնի Միւշթէհիդ Հաջի Միրզա-Մուրթուզան ժողովից դուրս եկաւ կրկնելով, Թէ—Ինքը որեւէ կրօնի հակառակ և դատապարտելի ընթացք չի նկատում Հիւսէյն-ալիի զրքերում և վերադարձաւ Նէշէֆի: Այս անյաջողութիւնից բորբոքուած, երբ կոնսուլը ջանում էր շահի որեւէ հրովարտակով կալանաւորել և պարսկաստան վերադարձնել բաբիներին, վերջիններս խմբով դիմեցին և ընդունեցին Օսմանեան հպատակութիւն և հովանաւորութիւն:

*) Տես «Լուսնայ» № 6—7.

37. Բարինների Օսմանցիներէց հովանաւորութիւնը աւելի գրգռեց—բորբոքեց Բաղդադի պարսիկ գաղթականութեան և Հիւսէյն-ալի սկսեց աւելի համարձակ քարոզել նորաղանդի վարդապետութիւնը: Պարսիկ կղերը շարունակ նրան այցելում էին և անդադար վիճում: Մի օր երբ նրանից նշան պահանջեցին, նա ասաց—Հրաշքը այն սրբազան գրութիւններն է, որոնք թողել է մեր կրօնի հիմնադիրը: Միթէ իսլամի վարդապետութեան ամենամեծ և միակ հրաշքը Ղուրանը չէր, որին հաւատացին ու դաւանեցին միլիոնաւոր ժողովուրդ: Երբ աւարկեցին, թէ անգրագէտ Մահմեդը Աստուածային ներշնչով գրեց և յանձնեց Ղուրանը, իսկ Բաբը իւրանից է գրել, Հիւսէյն-ալին բորբոքուած ասաց.—«Գնացէ՛ք կանչեցէ՛ք բաղարից որևէ Բէդլին (արաբ)»: Երբ Բէդլինը ներկայացաւ ժողովականներին, Հիւսէյն ալին հրամայեց մի խօսքով—«(Ղուլ) կարդա՛»: Բէդլինը ամբողջ կէս ժամ անդադար երեք-չորս հարիւր «Այաթ» կարդաց ընտիր արաբական գրական ոճով և ապշեցրեց հանդիսականներին: Հիւսէյն-ալին Բէդլինին դադարեցրեց, երբ բոլորը հետաքրքրուեցան և համոզուեցան, որ նա անգրագէտ և տգէտ մարդ է, խօսում է արաբական աղաւաղուած բարբառով, միացին շուարած-տարակուսած և շատերը հակուեցան Բարինների կողմը: Երբ մի ուրիշ ժողովում ամեն կողմից հարցախնդր արին և Հիւսէյն-ալիից նշան էին պահանջում, նա կանգնեց և ասաց, թէ—«Բոլորդ հանգեցէ՛ք մի որոշման պահանջեցէ՛ք մի ընտրել, մինչև անգամ եթէ կամենում էք այս Շաթ դետին (Տիգրիս) հրամայեմ, որ իտ լաոնայա»—բոլորովին բորբոքուեցան և ամեն միջոցի դիմեցին, մինչև որ համոզեցին խալիֆին և յատուկ հրովարտակ, պաշտօնականներ զրկել տուին Բաղդադ, որոնք նորաղանդներին իրենց առաջնորդի Հիւսէյն-ալիի հետ տարին կ, Պօլիս 1863 թուականին, Բաղդադում տասն ու մի տարի քարոզութիւնից յետոյ:

38. Երբ պաշտօնականների հետ ճանապարհ էին ընկնելու դէպի Կ. Պօլիս, Միրզա-Հիւսէյն-ալին յայտնութեան ժամը հասած համարելով, Նէշիր փաշայի այգում հաւաքուած բաբիների խմբին նա պարզեց իւր անձնաւորութիւնը, թէ ինքն է այն ԲէՀա-Ուլահը (Աստուծոյ լոյսը), որի մասին կարապետել էր Բաբը իւր Բէյան քրքում: Այդտեղ տուած պատգամը («Լոհ») սկսում է.—«Նա է, որ բազմած և բնակուած է այս լուսեղէն կենդանի առճարի մէջ...»: Այս խօսքերով նա ցոյց տուեց իւր կուրծքը և պատգամը վերջացնելով ճանապարհ ընկան: Նորան ընկերակցում էին ընտանիքը, զաւակները, եղբայրները, բա-

բի ազգականները և նշանաւոր հետեւորդները ընդամենը 86—90 հոգի, որոնք միասին ուղևորուեցին մինչև Կ. Պօլիս: Էղէլին, որ տասներկու տարի անվերջ թափաւելով վարժուել էր հետի ճանապարհորդութեան, անցել էր Իրանը, Թուրանը, Աֆղանը, Հնդկաստանը ամբողջ Միջագետքը դէրվիշի քէշկիւլով, ուղեկցում էր հեռուից և այս կարավանին կողմնակի ճանապարհներով, հետի, որպէսզի թուրք-ոստիկանութեան ճանկը չընկնի: Պատուով մտան Կ. Պօլիս, յարգանքով ընդունեցին Օսմանեան նախարարները այս տարօրինակ աքսորականներին, Հիւսէյն-ալին այցելեցին Հիւնքեարի մայրաքաղաքի բոլոր նշանաւոր պաշտօնականները և աչքի ընկնող անձնաւորութիւնները, որոնց մօտ շատ վեհ դերք բռնեց Բէհան: Տեսակցեցաւ մինիստրների հետ և որովհետեւ որոշ գաղափար չկարողացան կազմել երեք ամիս Կ. Պօլսում ապրելուց յետոյ, Սալիֆի յատուկ հրովարտակով աքսորուեցան Ադրիանուպօլիս (Ետիրնէ):

38. Ադրիանուպօլսի աքսորավայրից Բէհան սկսեց գրել իւր «Լուհերը» (պատուիրանները) և տարածել հետեւորդներին: Միջագետք, Պարսկաստան և Հնդկաստան: Այդտեղից գրեց և ուղարկեց Նասր-էդդին շահին այն ընդարձակ թուղթը, որով բացատրեց, թէ ինքը և իւր վարդապետութիւնը երբէք նպատակ չունին որևէ աշխարհային իշխանութեան ձգտելու, կամ որևէ պետութիւն—թագաւորութիւն տապալելու: Նա փաստացի կերպով բացատրեց, որ թէ իւր և թէ բարի լուհերը սահմանաւորուած են միայն մարդկային հոգու և բարքի կրթութեան, կատարելութեան հասցնելու նպատակով: Թէ իւր հետեւորդներին խստիւ արգելուած է ոչ միայն որևէ իշխանութեան դէմ ապստամբիլը, հակառակուիլը, կռուիլը, և արինահեղութիւնը, այլ նրանք խօսքով, լեզուով անգամ իրաւունք չունին վշտացնելու որևէ անհատի, ինչ ազգի, ցեղի ու աստիճանի էլ որ պատկանի, նրանք պարտաւոր են սիրել, ներել ոչ միայն թշնամիներին, հակառակորդներին, այլ մինչև անգամ իրենց կեղեքող, կողոպտող և սպանող չարագործներին: Այդ թղթով նա խոստովանում է, որ Թէրէրսի, Նէյրիզի, Ջէնջանի րնդդիմութիւնները սխալմունք, տգիտութեան արդիւնք էին, իւր հետեւորդները մինչև անգամ անձնապաշտպանութեան իրաւունք չունին, չարին հակառակելու արտօնուած չեն, ոչ զինուելու, ոչ դիմադրելու, ոչ պատերազմ գնալու և ոչ էլ որևէ պատճառով մարդ սպանելու, պիտի մեռնեն, բայց չպիտի սպանեն: Մանաւանդ, նա յաւելացրել էր, Սատգի արարքը ոչ միայն հիմնովին հակառակ էր իւր վարդապետութեան հոգուն, այլ

մի խելացնորի գործ էր Օսմանեան հպատակութեան անճարութիւնից դիմելու պարտաւորուիլը յայտնելուց յետոյ, առաջարկում էր շահին իւր հովանաւորութեան տակ մի ժողով գումարել և շիա միւջթէհիդների հետ վիճաբանելուց յետոյ, երբ բարինների ուղղամտութեան մասին համոզուի, թոյլատրէ նոր աղանդներին էլ ազատ ապրելու իրենց ծննդավայրում մնացեալ այլակրօն ցեղակիցների հետ: Բայց բաբի վարդապետութեան ռամկավարական հոգին, զինաթափութիւնն և զինուորականութեան ջնշումը հիմնովին հակառակ լինելով Շահնշահերի անսահման իշխանութեան, այդ պաճառով ոչ միայն Բէհաի թուղթը շահին ներկայացնողը գլխատուելու պատուհասին արժանացաւ, այլ Բէհաին էլ պատասխան չգրուեց: Այստեղից գրեց Նւրոպայի արքունիքներին իւր յայտնութիւնը և հրաւեր կարգաց դէպի իւր կրօնը:

39. Բէհաի հետ եղբայրը Էգէլին էլ աքսորուած էր Ադրիանուպօլիս: Էգէլին իւր խորհրդակից Իսֆահանցի Մէիդ-Մէմէդի, Միրզա Աղաշանի և Թաւրիզեցի Բզա-Ղուլիի հետ միացած՝ խորհուրդ արին և բողոքեց Բէհաի յայտնութեան և քարոզութեան դէմ, առարկելով թէ բաբը Էգէլին է անուանել իւր վարդապետութեան «Արշալոյսը» (Սուփ-Էգէլ), նրան է յայտարարել իւր «Մէրաթը» (Հայելին) և նրան է կարգել իւր հետևողների խնամակալը (վէսին), թէ եղբայրը իրաւունք չունի իրեն Բէհա-Ուլլահ անուանելու, «Լոհ» տալու, կամ բաբի գրութիւնների մասին բացատրութիւն գրելու: Այսպէս Էգէլին հերքելով եղբոր յաւակնութիւնը, բողոքելով նրա ընթացքի դէմ, բաժանուեց եղբորից և նրա հետևողներից, առանձին հերձուած կազմելով վերադարձաւ Կ. Պօլիս: Այստեղ նա կարողացաւ ներկայանալ Օսմանեան պաշտօնականութեան, յայտարարեց թէ ինքն է Բաբիների առաջնորդը, եղբայրը յափշտակել է իւր իրաւունքը և խնդրեց, որ, որպէս աքսորական, պետական գանձից նրան թողակ յատկացնեն: Այդ օրերը Օսմանեան զինուորականներից մէկի մօտ գտել էին Բէհաի «Լոհներից» մի քանիսը, որոնց բանակի մէջ տարածուիլը, մշտքեր յուզելը, նորանոր գաղափարների արծարծելը մեծ յուզում էր պատճառել բարձր պաշտօնականութեան, որոնք Էգէլի այս խստադմանութիւնից օգտուելով, Բ. Դուռից հրաման հանեցին և երկու եղբորն էլ աքսորեցին. Էգէլին՝ Կիպրոս, իսկ Բէհաին՝ Աքէա 1868 թուականի օգոստոսին: Բէհաի հետևողները չը ցանկացան բաժանուել իրենց առաջնորդից, այնպէս որ կոռավարութիւնը նրանց էլ աքսորեց երկու եղբայրների

հետ, թուով 80 – 90 հոգի, Պարսից դեսպանը յաջողեցրեց, որ էզէլիի հետևորդներից երեք հոգի կցեն Բէհաի խմբին և Բէհաի մարդերից երեք հոգի էզէլիի խմբին, որպէսզի կարողանայ դրանց միջոցով պառակտում գցել և քայքայել աղանդաւորներին: Յանկարծ Աքէյում, էզէլիները մի օր երեքն էլ անյայտացան, այնպէս որ կառավարութիւնը որքան խուզարկեց, ինչ քննութիւնների չը գիմեց հնար չեղաւ դրանց գտնելու: Ենթադրում էին, որ դրանց սպանել, աներևոյթացրել էին Բէհաի 75 հոգուց աւելի բանտակիցները. իսկ կառավարութիւնը որևէ դրական փաստ չկարողանալով գտնել, մոռացութեան տրուեց խնդիրը: Իսկ Կիպրոսը անգլիացիների ձեռքը անցնելուց յետոյ, երեք Բէհաիները 1878 թ. վերադարձան իրենց առաջնորդի մօտ:

Օսմանեան կենդրոնական վարչութեան կարգադրութեան համաձայն Աքէի բերդի հրամանատարը Բէհաին և հետևորդներին բանտարկեց բերդի մեծ զօրանոցում, ուր վերևի յարկում ապրում էր Բէհան ընտանիքով և սպասաւորներով, իսկ ներքևի յարկում բնակւում էին հետևորդները, առանց որևէ կապանքի: Այս պատճառով Բէհան իւր գրութիւնների մէջ իր անձը—մարմինը կալանաւոր, տանջուած էր անուանում: 1868—1870 թուականը, գրեթէ երկու տարի աքսորականները ապրեցան զօրանոցում, բայց երբ պահեստի զօրքը զէնքի կանչուելով կառավարութիւնը զօրանոցի պէտք ունեցաւ, նրանց թոյլատրեցին քաղաքում ապրելու: Աքէայի բանտից Բէհան նորից գրեց իւր թղթերը ինչպէս Եւրոպայի նշանաւոր արքունիքներին, պապին, նոյնպէս և աշխարհի ամէն կողմի հետևողներին: Բանտից ազատուելու պէս նա գրեց Բէհականների Սուրբ-Գիրքը (Քիթաբի-Ազդէս), Փարսերէն, ապա միւս գրութիւնները, որոնք երեք հարիւր հատորից աւելի կարող են կազմել Բաղդադում գրած «Իգանից» (ապացոյց) յետոյ, նրա գրուածներից նշանաւորներն են «Միւբին» (թագաւորների թղթերը), Իշրաֆաթ (գաղաստանագիրք), Իգթիդարաթ (զօրութիւն), Մարիւմն-իւլ-էսֆէր (աւետիսների հաստատութիւնը), Բիւլի-թաամ-էլլէն Բէնի-Իսրայէլ (ամէն կերակուր հալալ է իսրայէլի դաւակներին), բացատրութիւն Ղուրանի Ալամի, էյուբի սուրիէներին, ևն, ևն, ևն:

40. Բէհան (Հիւսէյն-ալին) ծնել է 1233 թ. հեջրի Մուհարրէմի—2ին (30 Հոկտեմբերի 1817-ին): Աքէա քաղաքում իս Բէհան արդէն յիսուն տարին անցկացրած էր: Մանուկ հասակից նա ցոյց էր տուել իւր հանճարեղ սրամտութիւնը և բնա-

ձիր տաղանդը՝ Եօթը տարեկան հասակում եղած ժամանակը հայրը ստացել էր Ատրպատականի Ֆինանսի կառավարչից պետական ելմտից տարեկան հաշուէցուցակը՝ Հիւսէյն-ալին ձեռքն առաւ կարդալու այդ հաշիւը և խաղալով պատառեց, մանրեց, թափեց, Երբ հայրը շուարած չէր իմանում անելիքը, երեխան նստեց, գրեց իսկութեամբ ամբողջ հաշուէցուցակը և յանձնեց հօրը։ Մեծ եղաւ տանեցիկների դարմանքն ու ապշութիւնը, երբ Ատրպատականից ստացուած երրորդ պատճէնի հետ համեմատելով գրուածի բոլորովին ճշտութիւնը ստուգեցին։ Մի անգամ աղա Բուզուրգը-Աբբասը իւր բնագիտական հմտութեամբ պարծենալիս, ասաց, որ եթէ Քրիստոսը ներկայ լինէր, պիտի հաստատէր, թէ ինքը աշխարհի երեսին ամէնից բարձր բնագէտն է, Եւրոպացի գիտնականներից աւելի մասնագէտ և աւելի խորաթափանց։ Այդ ժամանակ մանուկը նրան պատասխանելով ասաց.— «Միթէ դու կարող ես աներկիւղ դիմել շահին, եթէ նրա տասը Փարրաշները յանկարծակի քեզ առաջնորդեն աշխարհի հրամանակալի ներկայութեան»։ Ապա յանգիմանեց հօրը, որ նա չյանդգնի պարծենալ ու խրոխտալ, որ կարող է Յիսուսի նման Աստուծու պատգամաւորին—հոգուն մօտենալ և կամ նրա մասին անվայել կարծիքներ յայտնել։ Հիւսէյն-ալին մանկուտ ծանրաբարոյ էր, միշտ խորասուզուած անսահման մտածութիւնների մէջ և անչափ սակաւախօս էր։ Նա անչափ համեստ էր, երկար ժամանակ թէհրանի և Բաղդադի հասարակութեան չէր պարզոււմ, իւր քարոզութիւնները, իւր գրութիւնները, իւր արտագրութիւնները էզէլի միջոցով, կամ նրա անունով էր յայտարարոււմ։ Փոքր հասակում դաստիարակուելով հմուտ ուսուցիչների հսկողութեամբ, հրաշալի կերպով ուսումնասիրել էր պարսկական և արաբական լեզուները, սրանց գրականութիւնը, մանաւանդ իսլամի և նրա աղանդաւորների պատմութիւնը, վարդապետութիւնները և քիլիսոփայական տեսակէտները։ Բաբիները Բէհաի աստուածայայտնութիւնը խոստովանել են հիմնուելով նրա տաղանդաւոր գրական արտագրութիւնների, վսեմ մտքերի, հրաշալի գեղարուեստական ոճի ու արտայայտութիւնների վրայ։ Նրա գրած երեք հարիւր հատոր երկերի մէջ չէ կարելի մի նախադասութիւն գտնել, որ ոճի, դասաւորութեան կամ, բառերի կազմութեան և ձևերի մէջ նմանութիւն ունենայ Ղուրանում, Իսլամի գրականութեան, կամ կտակարանների մէջ։ Նա նոյնպէս ուսումնասիրել է յունական և Հռոմէական կլասիցները, Սոկրատը, Արիստոտելը, Պլատոնը, Հիպոկրիտը և ուրիշները, որոնք թար-

գմանուած են արաքականի Արքայաների շրջանում, բայց շատ քիչ գաղափար ունէր Երոզական գրականութեան, պատմութեան, գիտութիւնների և արւեստի հսկայական առաջադիմութիւնից: Բէհա հեռատես մտքով, խորաթափանց հայեացքով արուեստի, գեղարուեստի և գիտութեան կատարած արտակարգ յաղթանակները նկատել, զգացել և իւր բնական ընդունակութիւններով որոշ գաղափար կազմել էր դրանց ապագայի մասին, սրանց օգտակարութիւնը պատւիրել էր: Նա անչափ անգամ կրկնել է հետևորդներին, պատւիրել է, անպայման աշակերտել այդ գիտութիւններին և արուեստներին, տքնել իւրացնել և գործադրել կեանքի պայքարում, մանաւանդ բնական գիտութիւնները, որոնք մարդկային ազգին անբաւ բարիք են խոստանում:

41. Բաբի և Բէհաի քարոզած Աստուածը Եհովան է, որ Մի է, անսկիզբ, անզուգակից, անփառակից և յաւիտենական—անվախճան: Բաբը ընդունելով Աստուածաշնչի և Ղուբանի բոլոր քարոզիչներին, խոստովանելով նրանց երկնքից տրուած շնորհները, պատգամները, իւր յայտնութեամբ ջնջել էր նրանց պատուիրանների ոյժը և հրամայել էր ժամանակի կարիքներին համապատասխան իւր բերած օրէնսդրութեան հպատակել: Նա փոփոխեց վերացական—աներևոյթ աշխարհի մասին եղած ենթադրութիւնները, աշխատեց համաձայնեցնել գերբնականութիւնը բնական օրէնքներին: Հետևելով Բաբին, Բէհա—Ուլլահը քարոզեց սէր, միութիւն, հաւասարութիւն, եղբայրութիւն և անխտրութիւն: Բայց Բէհաի քարոզութեան ամենավսեմ կէտն այն է, որ նա մարդկութեան հրաւէր կարգաց մշտնջենաւոր խաղաղութեան, հանրամարդկային զինաթափութեան, կատարելութեան վայել պարտաճանաչութեան, ցեղերի, ազգերի, տոհմերի, դասակարգերի տարբերութեան ջնջման, համերաշխութեան և համայնացման: Աշխարհի վրայ բարեբաստիկ վիճակ ստեղծելու, բռնութիւնը—խտրութիւնը ջնջելու համար, Բէհան իւր հետևորդներից պահանջեց՝ ամբողջ հողագնդի ազգերին իրենց հարազատը, արիւնակիցը ընդունելով, երբէք նրանց զէմ, որևէ մարդու զէմ զէնք չը բարձրացնել, մարդկային արիւն երբէք չողողել: Հռչակելով իր յայտնութիւնը, նա աւետում էր աշխարհին, որ շուտով լոյսը պիտի սփռուի և մարդիկ պիտի զգաստանան, վայրենութիւնից, գազանավայել արիւնահեղութիւններից ձեռք պիտի վերցնեն: Բէհան բաբի վարդապետութեան՝ Բէյանի պատուիրանների մէջ նկատած բոլոր խստութիւնները մեղմացրից, ժողովրդի վրայ դրուած

պարտականութիւնները և տուժերը թիթևացրեց, ջնջեց, փնտաւարները, դժուարիւնները վերցրեց, հաստատելով մնացորդը՝ Բէհան թոյլատրեց օգտուել և վայելել աշխարհի բերքն ու բարին, հաճոյքը, միայն թէ չփնասել, չվշտացնել, չտուժել տալ ուրիշներին: Նա ինքն իրեն լոյս էր անուանում, լոյսի (Բէհա) ծնունդ, արշալոյս և հետևողներից պահանջում էր միշտ դէպի լոյսը ձգտել, թափանցել խաւարի, աղշամուղշի ամէն մի խաւը, տարածել լոյսը ճշմարտութիւնը ամեն մի անկիւն, ձգտել անվերջ դէպի առաջ գիտութիւններով և արուեստներով, բարձրացնել պայծառացնել մարդկային միտքը վսեմ գաղափարներով:

Բէհան անվերջ քարոզում էր հետևողներին.

— Ո՛րք և հետևողներ, աշխարհի ցեղեր, ամէն կրօնի հետևող ժողովրդի հետ սիրով, անկեղծ հոգով յարաբերութիւն կապեցէք:

«Գիտութեան ծառի ամենավսեմ խորհուրդն այն է, որ դուք բոլոր ազգերդ մի ծառի պտուղ էք, միեւնոյն ոստի տերեւներ:

«Հայրենասիրութիւնը առաքինութիւն չէ, ամբողջ աշխարհը պարտաւոր էք ընդունել ձեր արիւնսակցի, սրտակցի նման:

«Ո՛րք Բէհա-Ուլլահի հետևողներ, դուք սիրոյ արեւեքն էք, բարեսիրտութեան արեածագը: Մի վարժեցնէք ձեր լեզուն որևէ անարգանքի, կամ նախատիքի: Աչքերդ չգուշացէք անարգ տեղեր հայեացք գցելուց: Ոչ ոքի վշտին պատճառ մի դառնաք, ուր մնաց թէ կռուել կամ ապստամբել մէկի դէմ: Աստուծո օրէնքն ու հաւատքը միմիայն համբարաշխութեան համար է երկնքից երկիր իջել. այդ բանը երբէք հակառակութեան և հերձուածի առարկայ մի դարձնէք:

«Այս խօսքերը նման են ջրի, որը պիտի հանգցնէ սրտերի խորքերում ծածկուած ու կուտակուած կրօնական ատելութեան բոցերը:

«Աւելի լաւ բան ցանկացէք ուրիշներին համար, ինչպիսի հաճելի բաներ ցանկանում էք ձեր անձի համար. այս է Ալլահի պատգամը, եթէ դուք կարողանաք ըմբռնել:

«Ո՛րք իմ բարեկամներ, դուք ձեր անձի համար չէք ստեղծուել, այլ աշխարհի համայնքների համար: Թողէք այն բոլորը որտեղ տեսնում էք ձեր անձնական շահը, կապուեցէք նրա հետ, որտեղ ընդհանրութեան շահն էք տեսնում:

«Ո՛րք մարդու որդի, եթէ ուզում ես առաքինի լինել, թող

քո անձնական շահերը, հետևի՛ր և ձեռքովդ պի՛նդ բռնի՛ր ընդհանրական շահերը:

«Եթէ արդարութեան ես հետեւում, ուրիշներին էլ տո՛ւր այն իրաւունքները, արտօնութիւններ, ինչ որ իւրացրել ես քո անձիդ համար:

«Երանի՛ այն մարդու վիճակին, որ պառկած տեղը նրա հոգին լուսաւորւում է ընդհանրական սիրով: Երանի՛ այն մարդուն, որ ծառայում է ընդհանրութեան շահերին:

«Ո՛վ որ, իւր, կամ ուրիշի զաւակներին դատտիրաւէ, Աստուծոյ որդիներին կրթած կը լինի: Նրան հասնի իմ լոյսը, իմ ճառագայթը, իմ ողորմութիւնն ու օրհնութիւնը:

«Աշխարհի յառաջագիւծութիւնը, զատտիրակութիւնը, դարդացումը մարդկային կեանքի ապահովութեան և խաղաղութեան համար է, որն Աստուծոյ պատուիրանի ամենագլխաւոր կէտն է:

«Կեանքի իսկական ճաշակը պարզ մշակութեան մէջն է:

«Կը գայ ժամանակ, երբ դահերը թափուր կը մնան, ոչ ոք չի ցանկալ նրանց տիրանալ:

«Լրագիրը կեանքի հայելին է, երանի այն խմբագրին, որ եղելութիւնները քննում է, փնտռում է և՛ ճշմարտութիւնը նըկարագրում»:

ԱՏՐՊԵՏ

(Կը շարունակուի)